

Piotr Szczukiewicz

W poszukiwaniu tożsamości

Nowa Krytyka 9, 215-218

1998

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Piotr Szczukiewicz

**W poszukiwaniu
tożsamości**

Jolanta Kociuba: Tożsamość aktora. Wydawnictwo Uniwersytetu im. Marii Curie-Skłodowskiej. Lublin 1996, 208 s.

Praca ta prezentuje bardzo ciekawą interpretację fenomenu tożsamości w połączeniu z pełnieniem roli zawodowej aktora.

Praca łączy różne podejścia badawcze do problematyki tożsamości ludzkiego „ja”. Zaprezentowane zostało podejście fenomenologiczno-egzystencjalne psychologii humanistycznej, podejście psychologii poznawczej, percepcyjne podejście kanadyjskiego psychologa Rene L'Ecuyera oraz psychospołeczna koncepcja rozwoju tożsamości według amerykańskiego psychoanalityka Erika H. Eriksona. Bogato został naszkicowany także kontekst badań psychologicznych i socjofilozoficznych w dziedzinie teatru i aktorstwa.

Wysoko należy ocenić zwłaszcza przedstawienie koncepcji E. Eriksona, która w opinii wie-

lu badaczy (por. np. C.S. Hall, G. Lindzey: „Teorie osobowości”. Warszawa 1994 oraz L. Witkowski: „Rozwój i tożsamość w cyklu życia”. Toruń 1989) stanowi czołowe dokonanie w dziedzinie nauk społecznych ostatnich dziesięcioleci, a jednocześnie nie jest w Polsce dostatecznie spopularyzowana. Autorka wykorzystuje psychospołeczną teorię rozwoju ego Eriksona i prezentuje jego wieloaspektowe rozumienie tożsamości w cyklu życia. Idąc za Eriksonem wyprowadza pojęcie tożsamości integralnej, właściwej dla ostatniej fazy życia.

W części teoretycznej pracy J. Kociuba poświęciła wiele miejsca jednemu z ważniejszych kierunków badań w zakresie problematyki „ja”, jakim jest pojęcie koncepcji siebie (*self-concept*). Zwraca uwagę zwłaszcza wykorzystanie przez autorkę oryginalnego podejścia do badania koncepcji siebie, którego twórcą był R. L'Ecuyer. Przyjmuje on prymat subiektywnego znaczenia bodźców w determinowaniu zachowania człowieka i postuluje badanie doświadczeń intrapersonalnych jednostki. Fenomenem badawczym czyni odzwierciedlenie

tych doświadczeń w procesie percepcji, a więc określoną treść percepcyjną lub sposób, w jaki jednostka spostrzega siebie. Jednocześnie pojęcie koncepcji siebie stara się on ująć rozwojowo i bada ją od dzieciństwa do starości. Wykorzystuje przy tym teoretyczne propozycje W. Jamesa, G. Allporta czy też D. Snygga i A. Combsa.

Autorka zaadaptowała program badawczy, który stworzył R. L'Ecuyer, wykorzystując strukturalny model koncepcji siebie do badań empirycznych wśród aktorów. Model ten zakłada istnienie hierarchicznej organizacji różnych wymiarów koncepcji siebie i pozwala na empiryczne określenie poszczególnych dymensji, ich hierarchii i poziomów ważności (w ramach struktur, podstruktur i kategorii). Dokonuje się to poprzez analizowanie wypowiedzi (tekstów) osób badanych według utworzonego wcześniej zbioru kategorii stanowiących kryteria klasyfikacji. Pozwala to poddać materiał badawczy analizie statystycznej.

Badania empiryczne J. Kociuba przeprowadziła w środowisku aktorów zawodowych Warszawy, Łodzi i Lublina oraz

wśród studentów szkół teatralnych w Warszawie, Łodzi i Krakowie w oparciu o metodę autodeskryptywną L'Ecuyera (samoopis). Wybór aktorów wydaje się szczególnie adekwatny do badania zjawiska poczucia tożsamości. W grupie tej sytuacja konfrontowania swego „ja” z „ja” odtwarzanej postaci wymusza poniekąd odpowiadanie na pytanie „kim jestem?” i skłania do ciągłego określania własnej koncepcji siebie. Zastosowanie metody samoopisu i analizy treści pozwoliło na przeprowadzenie analizy zarówno ilościowej jak i jakościowej otrzymanych wyników. Wyniki badań złożyły się na opis hierarchii ważności wymiarów koncepcji siebie. Natomiast porównania w ramach wieku i stażu pracy dostarczyły informacji na temat faz i poziomu rozwoju poczucia tożsamości ludzi związanych z aktorstwem zawodowo i potwierdziły hipotezę o rozwojowym charakterze posiadanej koncepcji siebie.

Szczególnie istotna dla omawianej tematyki okazała się struktura „Ja-osobowe” oraz jej podstruktura „Tożsamość ja”. Rozwój koncepcji siebie to zmiana znaczenia podstruktury

„Obraz siebie” na rzecz podstruktury „Tożsamość ja”. Tożsamościowy aspekt koncepcji siebie jest szczególnie ważny dla aktorów – kategorie wchodzące w skład tej dymensji nabierają centralnego poziomu ważności, w odróżnieniu od grupy studentów. W grupie aktorów również występuje zróżnicowanie, ma ono charakter jakościowy. „Różnice stopni ważności poszczególnych dymensji koncepcji siebie oraz zmiana zawartości znaczeniowej (treściowej) wypowiedzi klasyfikowanych do tych dymensji w trzech grupach wyróżnionych wśród aktorów, w zależności od wieku i stażu pracy, świadczą o kierunkowym rozwoju koncepcji siebie, który przebiega od etapu koncentracji na własnej osobie po etap «decentracji» czy identyfikacji pozaosobowej” (s. 174).

Autorka dochodzi do wniosku, że aktor buduje poczucie tożsamości w oparciu o dualizm „ja” podmiotowego i „ja” przedmiotowego, a jednocześnie tożsamość aktora wykracza poza możliwe uprzedmiotowienie, jakim jest odgrywana rola. Rola taka stanowi dla aktora wartość spoza obszaru „ja” i jej aktualizowanie pozwala na przekro-

czenie swego „ja”, swej subiektywności, w kierunku realizowania wartości estetycznych i etycznych. Przy tym rozwój poczucia tożsamości aktora nie wiąże się specjalnie z przyrostem ilościowym, związanym np. ze stażem pracy czy wiekiem, ile raczej z wewnętrznym samookreśleniem kierunku swego rozwoju. Poczucie tożsamości kształtuje się więc jako efekt autodeterminizmu moralnego jednostki. Poziom poczucia tożsamości „związany jest nie tyle ze zmianami dokonującymi się wraz z wiekiem jednostki, co normatywnym wyborem określonego kierunku swego rozwoju «ku wiekowi dorosłemu człowieka»” (s. 177).

Czytelnik zainteresowany problematyką tożsamości i koncepcji siebie znajdzie w pracy J. Kociuby wiele interesujących wniosków i refleksji, bardzo często uzasadnionych empirycznie. Jednocześnie należy podkreślić, że badania o charakterze ilościowym nie stały się dla autorki pułapką spłaszczenia i „zmatematyzowania” specyficznie ludzkich aspektów badanych zagadnień. Lektura książki pozwala przyswoić sobie takie teoretyczne ujęcie proble-

matyki tożsamości, które uwzględnia „ja” osobowe jednostki, a więc „bycie osobą”. Możemy zobaczyć człowieka jako tego, którego jądrem poczucia tożsamości jest „rdzeń aksjologiczny”, i który dopełnia swoje poczucie tożsamości przez ukierunkowanie na rzeczywistość pozapodmiotową oraz uczestnictwo w bycie drugiego człowieka.

Dariusz Juruś

Liberałowie i komunitaryści

Stephen Mulhall & Adam Swift: Liberals & Communitarians. Blackwell, Oxford UK & Cambridge 1992 (2 wyd. 1996), 302 s.

Podczas gdy na rynku polskim ukazały się niedawno przekłady „A Theory of Justice” Johna Rawlsa (1994) i „After Virtue” Alisdaira MacIntyre’a (1996), czyli dwie znaczące prace z dziedziny szeroko pojętej filozofii politycznej, w krajach, gdzie po angielsku pisze się szybciej niż u nas, ukazało się

drugie już wydanie książki Stephena Mulhalla i Adama Swifta. Ci młodzi filozofowie postawili sobie za cel podsumowanie dotychczasowej dyskusji, toczącej się w anglosaskiej filozofii politycznej. Dyskusja ta, znana powszechnie jako spór pomiędzy liberalizmem a komunitaryzmem, rozpoczęła się po ukazaniu się w 1971 roku pracy Johna Rawlsa „A Theory of Justice”. Jako że czas najgorętszych sporów mamy już za sobą (przypadał on na lata 80.), można więc pokusić się o rekapitulację toczącej się przez ostatnie ćwierćwiecze debaty. „Liberals and Communitarians” to podsumowanie, które odbywa się „wokół Rawlsa”, a sama praca oprócz sprawozdawczego (nie znaczy nudnego) charakteru, ma pokazać także, w jaki sposób liberalizmowi (bardziej niż samemu Rawlsowi) udaje się wyjść cało z ognia komunitariańskiej krytyki.

Układ książki odzwierciedla faktyczny rozwój wspomnianej dyskusji: począwszy od pojawienia się „A Theory of Justice”, poprzez krytykę ze strony komunitarian, a skończywszy na nowym stanowisku Rawlsa. Całość składa się z trzech części.